

HALİL EFENDİ'NİN *LÜBBÜ'N-NESÂYIH*'İ

Bu ders notu Abdülmecit İslamoğlu'nun

Halil Efendi'nin *Lübbü'n-Nesâyih* Adlı Eserinin Şekil ve Muhteva Özellikleri, (*Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: XIV, sayı: 26, (2012/2), s. 119-148)

başlıklı çalışması esas alınarak hazırlanmıştır.

Türk Edebiyatında Nasihat-nâmeler

Nasihat-nâmeler, öğüt ve ders vermek amacıyla kaleme alınmış eserlerdir. Bu eserler manzum, mensur ya da manzum-mensur karışık olarak yazılmışlardır. İslâmî edebiyatlarda nasihat-nâme türü söz konusu olduğunda karşımıza çıkan ilk isim *Pend-nâme* adlı eseri ile Ferîdüddîn Attâr'dır.¹ Türk edebiyatında da çokça okunan ve üzerine pek çok tercüme ve şerh çalışmalarının yapıldığı “nasihat-nâmelerin İslâm kültür coğrafyasındaki en meşhur örneği”² olan bu eser, aynı zamanda “nasihat-nâme/pend-nâme” olarak adlandırılan böyle bir türün ortaya çıkmasına da öncülük etmiştir.³

İslâmî Türk edebiyatının yazılı ilk eserlerinden olan *Kutadgu Bilig*, *Atabetü'l-Hakâyık* ve *Dîvân-ı Hikmet*, içerisinde manzum nasihatleri barındıran ilk eserler olması itibariyle literatürdeki yerini almıştır. Edebiyatımızın öncü isimlerinden birisi olan Yunus Emre'nin *Risâletü'n-Nushiyye*⁴ adlı mesnevîsi de bu alanda Anadolu'da yazılmış ilk eserlerden biri olarak karşımıza çıkar.⁵

Nasihat-nâme türünün kurucu bu ilk örneklerinden sonra, XIV. yüzyılda Hoca Mesud'un *Ferheng-nâme-i Sa'dî'si*⁶, Ahmed Fakih'in *Çarh-nâme'si*⁷, Âşık Paşa'nın *Garib-nâme'si*⁸; XV. yüzyılda Hatiboğlu'nun *Bahrü'l-Hakâyık*'i⁹, Ârif'in *Mürşidü'l-Ubbâd*'i¹⁰, İbrahim Gülşenî'nin *Pend-nâme'si*¹¹; XVI. yüzyılda Güvâhî'nin *Pend-*

¹ M. Nazif Şahinoğlu, *Pend-nâme*'nin Ferîdüddîn Attâr'a adiyetinin şüpheli olduğunu ifade eder. Bkz.: M. Nazif Şahinoğlu, “Attâr, Ferîdüddîn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1991, c. IV, s. 98.

² İskender Pala, “Nasihatnâme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2006, c. XXXII, s. 409.

³ Mahmut Kaplan, “Divan Edebiyatında Manzum Nasihat-nâme Yazan Şairler ve Eserleri”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Van, 1992, sayı: 3, s. 23-68; H. İbrahim Şener, Âlim Yıldız, *Türk İslâm Edebiyatı*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2008, s. 242-246.

⁴ Mustafa Tatcı, *Risâletü'n-Nushiyye*'nin Attâr ya da bir başka yazarın eserinden mülhem yazılmadığını, bütün yönleriyle millî ve kendine has orijinallikler sergilediğini ifade eder. Eser XIII. ve XIV. yüzyıl Anadolu Türklüğünün din, tasavvuf ve ahlâk görüşünü yansıtmayı; sosyal hayattan taşıdığı izlerle kültür tarihimize ışık tutması bakımından önem arz etmektedir. Mustafa Tatcı, *Risâletü'n-Nushiyye-Tenkitli Metin*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 3-6.

⁵ İslâmî dönem edebiyatımıza ait ilk nasihat örneklerine, bir sözlük çalışması olan *Dîvânü Lugâti't-Türk*'te de rastlanmaktadır. Bu eserde yer alan öğüt içerikli unsurlar için Köprülü şöyle demektedir: “...nasihat tarzındaki parçalar, darb-ı meseller, muhtelif Türk şubelerinde hâlâ mevcut olan bu cins verimlerden farksızdır diyebiliriz.” Bkz.: M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1980, s. 158.

⁶ Veled Çelebi, Kilisli Rifat, *Ferheng-nâme-i Sa'dî Tercümesi*, İstanbul, 1340-1342; Halil Gülenç, *Tercüme-i Ferhengnâme-i Sa'dî*, (Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 2010.

⁷ Mevedut Mansuroğlu, *Ahmed Fakih-Çarhnâme*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1956.

⁸ Âşık Paşa, *Garib-nâme* (I-II), (Haz. Kemal Yavuz), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.

⁹ İsmail Hikmet Ertaylan, *Hatiboğlu-Bahrü'l-Hakâyık*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1960; Hatiboğlu, *Bahrü'l-Hakâyık* (*Giriş, Metin, Dizin*), (Haz. Vahit Türk), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.

¹⁰ Bekir Sarıkaya, *Ârif-Mürşidü'l-Ubbâd-Nüsha-i Âlem Şerhü'l-Adem ve Mevlid*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 1992.

nâme'si¹², Şemseddîn-i Sivâsî'nin *Mir'âtü'l-Ahlâk ve Mirkatü'l-Eşvâk*'i¹³ ile *Gülşen-âbâd*'i¹⁴, Hızrî'nin *Âb-ı Hayât*'i¹⁵; XVII. yüzyılda Nâbî'nin *Hayriyye*'si¹⁶, Adnî Recep Dede'nin *Pend-nâme-i Adnî*'si¹⁷, Ahmed Câhidî'nin *Nasihât-nâme*'si¹⁸; XVIII. yüzyılda Sünbül-zâde Vehbî'nin *Lutfiyye-i Vehbî*'si¹⁹, Diyarbakırlı Ahmed Mürşid Efendi'nin *Pend-nâme*'si,²⁰ Ahmed Sûzî'nin *Pend-nâme*'si²¹; XIX. yüzyılda ise Hüseyin Kudsî-i Edirnevî'nin *Pend-i Mahdûmân*'i²² ve Vak'anüvis Esad Efendi'nin *Pend-nâme*'si²³ Türk edebiyatında manzum nasihat-nâme türünde yazılmış bazı eserler olarak zikredilebilir.

Farsça “pend-nâme” adı da verilen bu tür eserler, dinî-ahlâkî değerleri veciz ifadelerle dile getirmekte, bunu yaparken âyet ve hadisler başta olmak üzere, atasözleri, deyimler²⁴ ve kelâm-ı kibâr denilen bilge insanların sözlerinden faydalanmakta²⁵, böylece ifadeler delillere dayandırılarak anlatıma kuvvet kazandırılmaktadır. Yine kıssa, hikâye, fıkra, vecize, efsane, hatta -yazıldığı dönemlerdeki bireysel ya da sosyal hayatlara ayna tutan-batıl inançlar, didaktik eserler olan nasihat-nâmelerde yer alan kültür unsurları olarak karşımıza çıkar.

İslâmiyet'in kabulünden günümüze şairlerin çoğu eserlerinde -kimi zaman müstakil olarak kimi zaman ise yer yer- nasihatlere yer vermişlerdir. Zira İslâm'ın en önemli umdelerinden birisi olan “emr-i bi'l-ma'rûf neyh-i ani'l-münker” (iyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak) Müslümanların yerine getirmeleri gereken önemli bir sorumluluktur. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de bu husus: “Sizden, hayra çağırın, iyiliği

¹¹ Âlim Yıldız, “İbrahim Gülşenî'nin Pend-nâmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir, 2002, sayı: XVI, s. 57-95.

¹² Mehmet Hengirmen, *Güvâhî-Pend-nâme (Öğütler ve Atasözleri)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.

¹³ Ömer Aldanmaz, *Şemseddin Sivasî'nin Mir'âtü'l-Ahlâk ve Mirkatü'l-Eşvâk Adlı Mesnevisi (İnceleme-Tenkitli Metin)*, (Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2001.

¹⁴ Hasan Aksoy, *Şemseddin Sivasî, Gülşen-âbâd (İnceleme-Metin-Sözlük)*, İslâm Medeniyeti Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990.

¹⁵ Maksut Belen, *Hızrî'nin Âb-ı Hayat Mesnevîsi*, (Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 1997.

¹⁶ Mahmut Kaplan, *Hayriyye-i Nâbî*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2008.

¹⁷ Zehra Göre, *Adnî Recep Dede, Hayatı ve Eserleri*, (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2004, s. 684-707.

¹⁸ Orhan Çamlıca, *Ahmed Câhidî'nin Nasihat-nâme ve Tevhîd-i Zât Adlı Risâlelerinin Tahlili*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006.

¹⁹ Süreyya Ali Beyzadeoğlu, *Sünbülzâde Vehbî: Lutfiyye*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2004.

²⁰ Diyarbakırlı Ahmed Mürşidî, *Pend-nâme*, (Haz. M. Sait Mermutlu), Büyüyenay Yayınları, İstanbul, 2012.

²¹ Âlim Yıldız, “Ahmed Sûzî ve Pend-nâmesi”, *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu*, Sivas, 21-25 Mayıs 2007.

²² Fatma Ergin, *Hüseyin Kudsî-i Edirnevî'nin Hayatı ve Pend-i Mahdûmân Adlı Eseri*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003.

²³ Mehmet Arslan, “Divan Edebiyatında Nasihat-nâmeler (Pend-nâmeler) ve Vak'anüvis Esad Efendi'nin Pend-nâmesi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri*, Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, sayı: 4, Sivas, 2004.

²⁴ Nasihat-nâme türündeki eserlerin en önemli özelliklerinden birisi, atasözleri ve deyimlere sıklıkla yer vermeleridir. Bu durum Güvâhî'nin *Pend-nâme*'si gibi kimi eserlerde kendisini daha yoğun bir şekilde hissettirmektedir. Bu eser üzerinde Yüksek Lisans tezi hazırlayan Dilek Erenoğlu (*Pend-nâme-Güvâhî, Dil İncelemesi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 1997), Güvâhî'nin mesnevîsinin üçte birinin atasözleri ve deyimlerden meydana geldiğini ifade eder. Bkz.: Erenoğlu, Güvâhî'den Günümüze Atasözleri ve Deyimler, *Turkish Studies*, Volume: 2/4, Fall 2007, s. 1150.

²⁵ Cem Dilçin, pend-nâmelerin dinî, toplumsal ve ahlâkî bir takım öğütler vererek, okuyucuyu, o çağın gereğine göre, yaşamın bütün evreleri için hazırlamak ve yetiştirmek amacıyla olduğunu ifade eder. Bundan dolayı pend-nâmeler “nazma çekilmiş” âyet, hadis, hikmet, kelâm-ı kibâr ve atasözleriyle doludur. Bkz.: Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000, s. 188.

emreden ve kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır.”²⁶ şeklinde ifade bulmakta, inananlar bu konuda müjdelenerek teşvik edilmektedir.²⁷

İşte Hz. Lokman’ın oğluna verdiği öğütlerin konu edildiği âyetler²⁸ başta olmak üzere Kur’ân’da yer alan ilgili diğer âyetler, Hz. Peygamber’den öğüt vermenin önemine dair aktarılan rivayetler şairleri bu vadede eser vermeye sevk etmiştir.²⁹ Neticede bu alanda çeşitli kitap, risâle ve şiirler kaleme alınmış, nasihat kitapları vücuda gelmiştir.

Halkı hem dinî-ahlâkî yönden olgunlaştırmak, hem de toplum içerisindeki davranışlarını düzenlemek amacıyla kaleme alınmış manzum nasihat-nâmelerden birisi de Halil Efendi’nin *Lübbü’n-Nesâyih* adlı eseridir.

Nasihat-nâmeler üzerine yazılmış kitap, tez, makale vb. hiçbir çalışmada görebildiğimiz kadarıyla *Lübbü’n-Nesâyih* adlı eserden bahsedilmemiştir. Eserin daha önceki çalışmalarda adından bahsedilmiyor oluşu ve böylece türe ait yeni bir eserin bilim dünyasına tanıtılmasının yanında, Manisa İl Halk Kütüphanesi’nde mevcut eksik nüshanın dışında özel bir kütüphanede ulaştığımız yeni bir nüshanın varlığı, bizi eser üzerinde bu makaleyi kaleme almaya sevk etmiştir.

Hayatı hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımız şairin ismi eserde iki defa geçer:
Lutf idüp pend-i Halîl’e eyle dikkatle nazar
*Muktezâsiyla ‘amel kıl it ta’arruzdan hazer (480)*³⁰

Yazsalar altun kalemle pendimi ihvân revâ
Lâ-cerem pend-i Halîl derd-i ‘alîle şod devâ (481)

Eserde şairin isminden başka, hayatıyla ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmaz. Ancak eserinden yola çıkarak Halil Efendi’nin İslâm dininin temek kaidelerine bağlı, dindar bir insan olduğu söylenebilir. İslâmiyet’in emir ve yasaklarına uyulması, hakka ve hakikate riayet edilmesi hususunda çevresindekileri de uyaran şair; aksi hâlde ansızın büyük bir azabın ortaya çıkabileceği ikazında bulunur:

İtâ’at itmeyüp şer’a dönenler ‘unfile hakdan
İrişür lâ-cerem bir gün savâ’ik anlara Hak’dan (350)

Şair, ilmî düzeyi yüksek bir âlimdir. Doğu kültürü ve edebiyatına vâkıftır. Şiirinde kullandığı dil malzemesi bu literatüre sahip olduğunu göstermektedir. Makalemizin ilgili başlığı altında sıraladığımız âyet ve hadislerin yanında başka bazı ibarelerden de anlaşılacağı üzere şair Arapça bilmektedir. İlmî seviyesini gösteren bir başka husus ise; İslâmî sahada kendilerine büyük önem atfedilen belli bazı eserlerin -hüküm verme konumunda bulunanlar tarafından- sıklıkla okunması tavsiyesinde bulunmasıdır:

Bırakma dâmen-i ‘adli hükûmetde eyâ kâdî
Yedinden düşmesün aslâ senün Keşşâf ile Kâdî (348)

Eserden yola çıkarak Halil Efendi’nin tasavvufî bir kimliği olduğu söylenebilir. Çeşitli yerlerde muhatabına “sûfî kardeş”, “ey sûfî kardeş” ya da “sûfî” şeklinde hitap etmesi; ayrıca mürşide/ şeyhe karşı bağlılık, ona karşı itaat ve muhabbete dair beyitleri bu hususu teyit eder mahiyettedir. Halil Efendi tasavvufla hem-hâldir; ancak bu durum şaire göre bir köşeye çekilerek uzlet hayatı yaşamayı gerektirmez. İnsanlarla iç içe yaşanmalı; bununla

²⁶ 3. Âl-i İmrân, 104.

²⁷ İyiliği emretmeye, kötülükten sakındırmaya dair diğer âyetler için bkz.: 3. Âl-i İmrân, 110, 114; 7. A’râf, 157; 9. Tevbe, 71, 112; 22. Hac, 41; 31. Lokman, 17; 5. Mâide, 79.

²⁸ 31. Lokman, 13-19.

²⁹ Nasihatın İslâm dinindeki yeri hakkında geniş bilgi için bkz.: Şemseddin Kırış, *Nasihatın Dindeki Yeri ve Hazreti Peygamber’in Nasihatları*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1994.

³⁰ Bu makalede *Lübbü’n-Nesâyih*’ten yaptığımız alıntılarda eserin Manisa İl Halk Kütüphanesi’ndeki nüshası esas alınmıştır.

beraber bakılan her yerde ve her şeyde Cenâb-ı Hak görülmeli, her an O'nun gözetimi altında olduğumuz bilincine ulaşılmalıdır:

*Sezâdur gerçi itmek halkdan 'uzlet
Velî makbûl olan kesretde vahdet* (418)

Diğer nasihat-nâmelerde olduğu üzere Halil Efendi de zamanından şikâyet etmekte, olup bitenleri eleştirmektedir. Eleştiri getirdiği hususlara dikkatle bakıldığında, etrafında meydana gelen hâdiseleri takip eden, çevresini gözleyen, duyarlı ve sorumluluk sahibi bir insan profili ile karşılaşırız. Tenkit ettiği hususların başında fâzıl, âlim insanlara değer verilmediği; bilgisiz, câhil insanların ise makam-mevki sahibi oldukları, dünya nimetlerinden bu tür insanların faydalandıkları gelir:

*Bilmeyenler el(i)fü bâ giyer kabâ
'Âlim-i nihrîre virmezler 'abâ* (345)

Halil Efendi eserin genelinde, duygularına yenilmeyen nass ve aklın ışığında öğütler veren biri olarak karşımıza çıkar. Bununla birlikte şair kimi zaman hayal kırıklıkları yaşayan, ihanete uğramış, teselli bekleyen kırık bir kalbe sahiptir. Verdiği öğütlerin tutulmadığından yakından şair, başarıya ulaşmanın nasihatlerine itibar edilmesinden geçtiğini ifade eder:

*Cihânda bulmadım bir yâr-ı sâdik
Sadâkat umdugum çıkdı münâfık* (432)

*Cihânda bulmadım bir gönüm eyler
Derûnumda anunçün cânım inler* (433)

*'Adûdan intikâm almak kolaydı
Cihânda bir sözüm tutar olaydı* (396)

Pend-nâmeler ve Halil Efendi'nin *Lübbü'n-Nesâyih*'i hakkında verdiğimiz bu giriş bilgilerinden sonra, eseri ayrıntılı bir şekilde incelemeye geçebiliriz.

1. Nüsha Tavsifleri

Yaptığımız araştırmalar neticesinde eserin iki nüshasına ulaşabildik. Bunlardan biri Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde diğeri ise Sayın Kâmil Şahin'in özel kütüphanesinde bulunmaktadır.

1.1. Manisa İl Halk Kütüphanesi Nüshası:

Koleksiyon-Numara: Manisa Akhisar Zeynel-zâde Koleksiyonu - 45 Ak Ze 6045/4.

Varak Sayısı: 17

Satır Sayısı: 15

Yaprak Boyutu: 160x115 (mm.)

Yazı Boyutu: 125x85 (mm.)

Cilt: Renkli kâğıt kaplı mukavva bir cildi vardır. Eser matbu risâlelerin arasında bulunmaktadır.

İstinsah Tarihi: 29 Şevval 1240/ 16 Haziran 1825

Müstensih: Halebî-zâde Ahmed Şerîf

Yazı Tarzı: Nesih

İlk Beyit: *Eyyuhe'l-mü'min tuşevvis fâke şevsan bi's-sivâk
Kâ'ilen ente İlâhî leyse lâ Rabbi sivâk* (1b)

Son Beyit: *İsmini "Lübbü'n-Nesâyih" koysalar şâyestedür
Bahr-i mürden muhrec iken tuhfedür mercân u dür* (17b)

1.2. Kamil Şahin Özel Kütüphanesi Nüshası:

Lübbü'n-Nesâiyih'in tespit edebildiğimiz diğer nüshası Sayın Kamil Şahin'in özel kütüphanesinde bulunmaktadır. Kendisi ile görüşmelerimiz neticesinde eserin orijinal nüshasını görmek istediğimizde, eserin şu an itibariyle elinde olmadığını; ancak renkli fotokopisi üzerinden çalışabileceğimizi ifade ettiler. Bu itibarla söz konusu nüshaya dair aşağıda vereceğimiz bilgiler bu fotokopi nüshası üzerinden elde edilen veriler olacaktır.

Varak Sayısı: 9

Satır Sayısı: 21

Cilt: Eser bir mecmua içerisinde yer almaktadır. Mecmuanın başında ve sonunda Hanefî fakihî Muhammed b. Muhammed es-Secâvendî (ö.596/1200'den sonra)'nin İslâm miras hukuku alanında kaleme aldığı *el-Ferâizü's-Sirâciyye*³¹ adlı eseri üzerine yazılan şerhler bulunmaktadır. Halil Efendi'nin eseri, söz konusu şerh çalışmalarının ortasına gelecek şekilde ciltlenmiştir.

İstinsah Tarihi: 5 Zilkade 1270/ 30 Temmuz 1854

Yazı Tarzı: Nesta'lik

İlk Beyit: *Eyyuhe'l-mü'min tuşevvis fâke şevsan bi's-sivâk*
Kâ'ilen ente İlâhî leyse lî Rabbi sivâk (1b)

Son Beyit: *İsmi Lübbü'n-Nesâiyih koysalar şâyestedür*
*Bahr-i vâfirden muhrec tuhfedür mercân u dür (9a)*³²

2. Eserin Adı

İslâmî Türk edebiyatı sahasında yazılmış öğüt kitapları genel olarak “bahr-ı nasâiyih, ahlâknâme, bûstân-ı nasâiyih, te'dîbnâme, nasâiyih-i şubbân, tehzîbü's-şiyem, âyîne-i nasîhat, öğüt risâlesi, pend-i ricâl, mürşidü'l-ubbâd, ibretnâme, câmi'u'n-nasâiyih, mir'âtü'l-ahlâk vb.”³³ şekillerde isimlendirilmiştir. “*Lübbü'n-Nesâiyih*” şeklindeki bir adlandırmaya ise araştırmalarımız neticesinde rastlamadık. “Lübb”, Arapça'da “öz, iç, asıl” gibi anlamlara gelmektedir. “Nesâiyih” ise yine Arapça olan ve öğüt, tavsiye manalarına gelen “nasîhat” kelimesinin çoğuludur. Böylece “*Lübbü'n-Nesâiyih*”; “nasihatlerin özü/ hulâsası” anlamına gelir. Şair mesnevînin sonunda eserin adını şöyle belirtir:

İsmi Lübbü'n-Nesâiyih koysalar şâyestedür
Bahr-i mürden muhrec iken tuhfedür mercân u dür (482)

3. Beyit Sayısı ve Vezni

Eserin Manisa İl Halk Kütüphanesi 45 Ak Ze 6045/4 nolu nüshasında beyit sayısı 482'dir. Kamil Şahin Özel Kütüphanesi'nde bulunan nüsha ise 331 beyit ile eksik bir nüsha özelliği göstermektedir.

Lübbü'n-Nesâiyih'de ağırlıklı olarak aruzun “hem ahengi hem de kullanımının kolaylığı nedeniyle Türk şairlerince en çok benimsenen ve kullanılan”³⁴ *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbı kullanılmıştır. Bunun yanında tek düzeliğin önüne

³¹ *El-Ferâizü's-Sirâciyye* özellikle doğu İslâm dünyasında çok tanınan ve üzerinde şerh, hâşiye, ihtisar vb. çalışmalar yapılmış, Türkiye kütüphanelerinde yüzlerce yazma nüshası bulunan bir eserdir. Bkz.: Ahmet Özel, “Secâvendî, Muhammed b. Muhammed”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2009, c. 36, s. 266-268.

³² İkinci mısram vezni bozuk.

³³ Mehmet Arslan, “Divan Edebiyatında Nasihatnâmeler (Pend-nâmeler ve Vak'a-nüvis Es'ad Efendi'nin Pend-nâmesi)”, *Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri*, sayı: 4, s.25.

³⁴ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı-Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2002, 216.

geçmek, akıcılığı sağlamak ve okuyucunun dikkatini çekmek amacıyla mesnevîlerde çokça kullanılan bazı kısa kalıplara da başvurulmuştur. Eserde kullanılan kalıplar, beyit numaraları ile birlikte aşağıdaki gibidir:

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün (1-91. beyitler)

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün (92. beyit)

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün (93-318. beyitler)

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün (319-347. beyitler)

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün (348-382. beyitler)

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün (383-456. beyitler)

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün (457-474. beyitler)

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün (475-479. beyitler)

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün (480-482. beyitler)

4. Dil ve Üslup

Eser, sanat kaygısından uzak, okuyucuya faydalı olabilme arzu ve hedefiyle yazılmıştır. Bu itibarla şair oldukça sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Eserde zor, ağıdalı ifadeler yoktur.

Lübbü'n-Nesâiyih'te çok olmasa da Eski Anadolu Türkçesi'ne ait "anlagıl, sakınuban, turmagıl, yok durur, olmagıl, dutgıl, yapışuban, dimegil, dikmegil, dökmegil, eyleyüben, düşmegil, idüben, oturgıl" gibi kullanımlar dikkat çeker.

Lübbü'n-Nesâiyih, didaktik bir mesnevî olmakla birlikte eserde kuru bir anlatımdan çok içten ve samimi bir üslup hâkimdir. Şair pek çok yerde muhatabına "ey sûfi kardeş (86), cânâ (198, 366, 425), ey birâder (226, 330), ey peder (280, 323, 329), ahî (281), habîbâ (320), sûfi kardeş (423), efendi (430, 431)" gibi hitap lafızlarıyla seslenerek okuyucunun dikkatini çekmekte, eserinin muhatap üzerindeki etkisini arttırmayı hedeflemektedir.

5. Şekil ve Kurgusu

Lübbü'n-Nesâiyih, mesnevî nazım şekliyle yazılmıştır; ancak geleneksel mesnevî tertibine uymamaktadır. Bu durum ilk beyitten son beyite kadar eserin tümü için söylenebilir. Zira klasik bir mesnevîde başlangıçta yer alan tevhîd-münâcât ya da na't kısmı bu eserde bulunmamakta, ilk beyit doğrudan nasihat içeren bir ifade ile başlamakta; misvak kullanılmasını tavsiye etmektedir.

Lübbü'n-Nesâiyih'te konuların sunumu açısından takip edilen bir sistemin bulunmadığını ifade etmemiz gerekir. Eserde konu başlıkları kullanılmamış, konular birbiri ardınca ve belli bir sıra gözetilmeksizin sıralanmıştır. Aynı konunun mesnevînin muhtelif yerlerinde tekrarlarıyla karşımıza çıktığı da görülür. Bazen bir beyitte birbiriyle doğrudan ilgili olmayan iki konuya değinilirken, bazen bir konu üzerinde uzun uzun durulur ve 8-10 beyitle konu tekrarlarla pekiştirilerek anlatılmaya çalışılır. Bu durum kimi yerlerde önce kısa bir tarifin/ tespitin yapılması, ardından da mevzunun detaylandırılması şeklinde karşımıza çıkar.

Lübbü'n-Nesâiyih'in çok uzun bir mesnevî olmadığı düşünüldüğünde, konu başlıklarının ya da bölümlerin bulunmamasının bir karışıklığa yol açmadığı, eserin doğal akışının bunu gerektirdiği söylenebilir. Bununla birlikte anlatımda üst başlıkların kullanılmamış olmasının tabii bir sonucu olarak şair, pek çok yerde tekrarlara düşmüştür.

Eserde dikkat çeken bir diğer husus şudur: Beyitin ilk mısramda şair öğüt vermekte diğer mısradan ise bu öğüdünü delillendirmektedir. Şair kimi zaman anlama kuvvet ve söze

güzellik katmak üzere âyet ve hadis iktibasları yapmakta³⁵, kimi zaman da atasözü ve deyimlerle, verdiği nasihatlere yüzyılların imbiğinden geçmiş genel kabullerle deliller sunmaktadır.

6. Kaynakları

Lübbü'n-Nesâiyih, dinî ve ahlâkî yönü ağır basan; ancak tasavvufî unsurları da barındıran bir özellik göstermektedir. Bu üç alandan sadece birisine hasredilmesi mümkün olmadığından “dinî-ahlâkî ve tasavvufî” bir eser olarak nitelendirilebilir.³⁶ Buradan hareketle eserin kaynaklarına bakıldığında ilk sırada İslâmiyet'in iki temel dayanağı olan Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in hadislerinin geldiği görülür. Buna dinin temel öğreti ve disiplinleri de dâhil edilebilir. Tasavvufî öğeler -eserin tamamında olmasa da- varlığını açıkça hissettirir.

Bunların dışında eserin önemli kaynaklarından birisi de İslâm dininin temel ahlâk kâideleri ve bunların millî unsurlarla birleşerek atasözü ve deyimler hâlindeki kullanımlarıdır.

6.1. Kur'ân-ı Kerîm

Lübbü'n-Nesâiyih'te Kur'ân'da “ahsenü'l-kasas/kıssaların en güzeli”³⁷ olarak nitelendirilen Hz. Yusuf (a.s.)'un kıssasının (277-288. beyitler) yanında Hz. İbrahim (a.s.)'in ateşe atılması hadisesinin de işlendiği görülür (289). Bu itibarla Kur'ân-ı Kerîm kıssaları, eserin kaynakları arasında zikredilmelidir. Bunların dışında âyetlerden yapılan iktibaslar şu şekildedir:

*Râzı ol “nahnu kasemnâ ”da verilen kısmete
Dâmen-i sabra yapış yapışma zeyl-i şehvete (15)*³⁸

*Kavl-i Hakk'ı istimâ' it dinleme hîç kâl ü kâl
'Âkil isen “urve-i vüskâ ”ya yapış anda kal (45)*³⁹

*“Üzkuru'llâhe” didi Mevlâ dimedi “ül'ubû”
Zikrile cem' itme lu'bu kim hatâdur sana bu (77)*⁴⁰

*“Kavl-i leyyin” eyle nâsa dâ'imâ sen eyle pend
Habl-i ihsân ile halkı eylegil kendine bend (201)*⁴¹

³⁵ Tâhirü'l-Mevlevî iktibası “...âyetden, hadîsden alınan bir parça ile sözü tezyîn ve mânâyı te'yîd etmek” olarak tanımlar. Tâhirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1994, s. 61.

³⁶ Bu tür eserlerin tasnifine dair Agâh Sırrı Levend şöyle demektedir: “Ümmet çağında ahlâkî dinî esaslardan, hatta tasavvufî düşüncelerden ayırmak mümkün olmadığına göre, bir eser için dinî, tasavvufî, ahlâkî vasıflardan birini kesin olarak vermek kolay değildir. Dinî bir eser aynı zamanda tasavvufî, dinî ve tasavvufî bir eser de aynı zamanda ahlâkî olabilir. Bunun içindir ki, ancak kapsadığı esas fikre bakarak, bir esere dinî, tasavvufî ya da ahlâkî hükmünü verir ve o çerçeve içine alabiliriz.” Agâh Sırrı Levend, “Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1963, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s. 91.

³⁷ 12. Yûsuf, 3.

³⁸ “Rabbinin rahmetini onlar mı bölüşüyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında **biz paylaştırdık**. Birbirlerine iş gördürmeleri için, (çeşitli alanlarda) kimini kimine derece derece üstün kıldık. Rabbinin rahmeti, onların biriktirdikleri (dünyalık) şeylerden daha hayırlıdır.” 43. Zuhur, 32.

³⁹ “...Kim tâğûtu tanımayıp Allah'a inanırsa, **kopmak bilmeyen sapasağlam bir kulpa** yapışmıştır...” 2. Bakara, 256.

⁴⁰ “Ey iman edenler! **Allah'ı** çokça **zikredin**.” 33. Ahzâb, 41. Ayrıca bkz.: 2. Bakara, 198, 200, 203, 239; 4. Nisâ, 103; 8. Enfâl, 45; 62. Cuma, 10.

⁴¹ “Ona **yumuşak söz** söyleyin. Belki öğüt alır, yahut korkar.” 20. Tâhâ, 44.

*'Arûs-ı 'ilme zînet vir libâs-ı hilmile her bâr
Tefâhur itme 'ilmünle oluban "hâmil-i esfâr" (367)⁴²*

6.2. Hadisler

Eserde yer alan hadis-i şerîfler kimi zaman lafız itibariyle (Arapça) aktarılmakta kimi zaman ise anlam itibariyle iktibasta (manen iktibas) bulunmaktadır.

*Ben nice kılar isem öyle kılın didi Nebî
İktidâ it Fahr-ı 'âlem isrine olma gabî (8)⁴³*

*Lehv ü lu 'bun hüürmetin itdi hadîsinde beyân
Ol Resûl-i ins ü cânn Peygam-ber-i âhir zamân (81)⁴⁴*

*Hâline şükr eyle cânâ çekmegil gamm u harec
Dâmen-i sabra yapış "es-sabru miftâhu 'l-ferec" (18)⁴⁵*

*Üçi de sende bulunsa çekmegil gamm u harec
Dâmen-i sabra yapış "es-sabru miftâhu 'l-ferec" (122)⁴⁶*

*Saliver dâmân-ı hırsı cîfeye uzatma kol
Nefsine eyle cihâdı olma sakın ana kul (40)⁴⁷*

*Âb-ı rahmet çirk-i cürmi pâk ider itme 'aceb
Gâlib oldı rahmet-i Mevlâ habîbâ ber-gazab (186)⁴⁸*

*İki kerre kâzibe aldanma söylerse yalan
Bir delikten iki kerre 'âkile sokmaz yılan (269)⁴⁹*

*Sakınup mâh-ı Safer 'de itmezem dime sefer
Kim sa 'âdetle buyurdu Fahr-ı 'âlem "Lâ-safer" (272)⁵⁰*

*İzn-i Bârî olmadukça nef' ü darr olmaz hulûl
Fahr-i 'âlem didi "Lâ-'advâ velâ-Safer velâ-gûl" ⁵¹ (273)⁵²*

⁴² "Tevrat'la yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu, **ciltlerle kitap taşıyan** eşeğin durumu gibidir. Allah'ın âyetlerini inkâr eden topluluğun hâli ne kötüdür! Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez." 62. Cuma, 5.

⁴³ "Beni nasıl namaz kıyor görüyorsanız siz de öylece kılın." Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîhü'l-Buhârî* (I-VIII), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, 10/Ezân, 18, (I/155).

⁴⁴ Böyle bir rivayete hadis kaynaklarında rastlamadık.

⁴⁵ "Sabır, başarının anahtarıdır." İsmail b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ ve Muzîlü'l-İlbâs amme 'ştehera mine 'l-Ehâdîsi alâ-Elsineti 'n-Nâs* (I-II), Mektebetü'l-Kudsî, Kahire, 1351, II/21.

⁴⁶ el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II/21.

⁴⁷ "Dünya bir leştir. Onu elde etmek isteyenler de köpeklerdir." Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I/409.

⁴⁸ "Rahmetim gazabımın önüne geçti." Buhârî, *Sahîhü'l-Buhârî*, 97/Tevhîd, 15, 22, 28, 55 (VIII/171-216).

⁴⁹ "Mü'min bir delikten iki kez sokulmaz." Buhârî, *Sahîhü'l-Buhârî*, 78/Edeb, 83, (VII/103).

⁵⁰ "Safer (ayı inancı) yoktur." Ebû Dâvûd, *Sünen* (I-V), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, 22/Tıb, nr. 3913 (IV/233).

⁵¹ "Bulaşıcılık yoktur, Safer (ayı inancı) yoktur, gül (şekilden şekle girerek insanları saptırıp helâk ettiğine inanılan bir varlık) yoktur." Müslim, *Sahîhu Müslim* (I-III), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, 39/Selâm, 33, (II/1745). Hadiste geçen kavramların açıklamaları ve ilgili diğer rivayetler için bkz.: Veli Atmaca, "Hadisler

Koyma dilden dâ'îmâ sen zikr-i Hû
“Men ahabbe 'ş-şey'e yeksur zikrehû” (92)⁵³

6.3. Atasözleri ve Deyimler

Atasözleri az sözle çok şey anlatan söz varlıklarıdır. Deyimler de atasözleri gibi kısa ve özlü anlatım şekilleri olup, duygu ve düşüncelerimizi dikkat çekecek bir şekilde anlatmamıza olanak sağlayan kalıplaşmış ifadelerdir. Bu itibarla şairlerin dilinde, dilin en çarpıcı kullanım şekli olan şiirle birleştirilerek⁵⁴ etkilerini bir kat daha arttırdıkları görülür. Böylece şiir içerisinde kullanılan atasözü ve deyimler söze söz, anlama anlam katmış olurlar.

Burada şu hususu belirtmemiz gerekir. Atasözleri ve deyimler yüzyıllar boyunca nesilden nesile tevarüs etmiş kalıplaşmış sözlerdir. Bununla birlikte şiirde, bir takım değişikliklere uğrayarak kullanıldıkları da görülür. Bu itibarla aşağıda verilen bazı örnekler, günümüzde kullandığımız atasözü-deyimlerle birebir örtüşmekteyken, bazılarında kelimelerin değiştiği; eş anlamlı başka kelimelerin kullanıldığı, kelime ve eklerin çıkarıldığı ya da eklendiği görülmektedir. Bu husus göz önünde bulundurularak *Lübbü'n-Nesâyih*'ten aktarılan bazı beyitlerdeki ifadelerle atasözü-deyimlerin açıklamaları ya da beyit içerisine anlam itibariyle serpiştirilmiş şekilleri olarak bakılmalıdır.⁵⁵

Kaynakça

ACLÛNÎ, İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ ve Muzilü'l-İlbâs amme'stehera mine'l-Ehâdîsi alâ-Elsineti'n-Nâs* (I-II), Mektebetü'l-Kudsî, Kahire, 1351.

AKSOY, Hasan, *Şemseddin Sivasî, Gülşen-âbâd (İnceleme-Metin-Sözlük)*, İslâm Medeniyeti Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990.

ALDANMAZ, Ömer, *Şemseddin Sivasî'nin Mir'âtü'l-Ahlâk ve Mirkatül'-Eşvâk Adlı Mesnevisi (İnceleme-Tenkitli Metin)*, (Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2001.

ARSLAN, “Mehmet, Divan Edebiyatında Nasihat-nâmeler (Pend-nâmeler) ve Vak'anüvis Esad Efendi'nin Pend-nâmesi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri*, Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, sayı: 4, Sivas, 2004.

ÂŞIK PAŞA, *Garib-nâme* (I-II), (Haz. Kemal Yavuz), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.

ATMACA, Veli, “Hadisler Çerçevesinde Cahiliyyede Majik Tedavi Geleneği'nin Kavramsal Boyutu”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 10, sayı: 1, Adana, 2010.

BELÉN, Maksut, *Hızrî'nin Âb-ı Hayat Mesnevîsi*, (Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 1997.

Çerçevesinde Cahiliyyede Majik Tedavi Geleneği'nin Kavramsal Boyutu”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Adana, 2010, cilt: 10, sayı: 1, s. 1-40.

⁵² İkinci mısraın vezni bozuk.

⁵³ “İnsan sevdiğini çok zikreder.” Hadis kaynaklarında böyle bir rivayet tespit edemedik.

⁵⁴ Vecdi Yarman “Türk Ata Sözleri ve Şiir” başlıklı makalesinde “Şiirler atasözlerine dönüşür, atasözleri şiirlere. İç içe girip kulaklarda küpeleşir, beyinlere yerleşirler.” der. Vecdi Yarman, “Türk Ata Sözleri ve Şiir”, *Uluslararası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri* (27-29 Ekim 1975, Konya), Güven Matbaası, Ankara, 1976, s. 180.

⁵⁵ Atasözleri ve deyimlerin kullanımı ve bu anlamda tasnifi için bkz.: Mehmet Ulucan, Muvakkitzade Mehmed Pertev'in Divanında Atasözleri ve Deyimlerin Kullanımı, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10:2, (2005), s. 49-80.

- BEYZADEOĞLU, Süreyya Ali, *Sünbülzâde Vehbî: Lutfiyye*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2004.
- BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmail, *Sahîhü'l-Buhârî* (I-VIII), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- ÇAMLICA, Orhan, *Ahmed Câhidî'nin Nasihat-nâme ve Tevhîd-i Zât Adlı Risâlelerinin Tahlili*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006.
- DİLÇİN, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.
- DİYARBEKİRLİ AHMED MÜRŞİDÎ, *Pend-nâme*, (Haz. M. Sait Mermutlu), Büyüyenay Yayınları, İstanbul, 2012.
- EBÛ DÂVÛD, *Sünen* (I-V), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- EMİROĞLU, Selim, *Türkçe Manzum Nasihat-nâmelerin Eğitim Değeri Üzerine Bir İnceleme*, (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya, 2010.
- ERENOĞLU, Dilek, Güvâhî'den Günümüze Atasözleri ve Deyimler, *Turkish Studies*, Volume: 2/4, Fall 2007.
- , *Pend-nâme-Güvâhî (Dil İncelemesi)*, (Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 1997.
- ERGİN, Fatma, *Hüseyn Kudsî-i Edirnevî'nin Hayatı ve Pend-i Mahdûmân Adlı Eseri*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003.
- ERTAYLAN, İsmail Hikmet, *Hatiboğlu-Bahrü'l-Hakâyık*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1960.
- GÖRE, Zehra, *Adnî Recep Dede, Hayatı ve Eserleri*, (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2004.
- GÜLENC, Halil, *Tercüme-i Ferhengnâme-i Sa'dî*, (Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 2010.
- HATİBOĞLU, *Bahrü'l-Hakâyık (Giriş, Metin, Dizin)*, (Haz. Vahit Türk), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.
- HENGİRMEN, Mehmet, *Güvâhî-Pend-nâme (Öğütler ve Atasözleri)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.
- İPEKTEN, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı-Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2002.
- KAPLAN, Mahmut, "Divan Edebiyatında Manzum Nasihat-nâme Yazan Şairler ve Eserleri", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 3, Van, 1992.
- , "Manzum Nasihat-nâmelerde Yer Alan Konular", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı: 9, Konya, 2001.
- , *Hayriyye-i Nâbî*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2008.
- KIRIŞ, Şemseddin, *Nasihatın Dindeki Yeri ve Hazreti Peygamber'in Nasihatları*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1994.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1980.
- LEVEND, Agâh Sırrı, "Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1963, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.
- MANSUROĞLU, Mecdut, *Ahmed Fakih-Çarhnâme*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1956.
- MÜSLİM, *Sahîhu Müslim* (I-III), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- ÖZEL, Ahmet, "Secâvendî, Muhammed b. Muhammed", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2009.
- PALA, İskender, "Nasihatnâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. XXXII, İstanbul, 2006.

- SARIKAYA, Bekir, *Ârif-Mürşidü'l-Ubbâd-Nüşa-i Âlem Şerhü'l-Adem ve Mevlid*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 1992.
- ŞAHİNOĞLU, M. Nazif, “Attâr, Ferîdüddîn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. IV, İstanbul, 1991.
- ŞENER, H. İbrahim; YILDIZ, Âlim, *Türk İslâm Edebiyatı*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2008.
- TÂHİRÜ'L-MEVLEVÎ, *Edebiyat Lügatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1994.
- TATCI, Mustafa, *Risâletü'n-Nushiyye-Tenkitli Metin*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2005.
- ULUCAN, Mehmet, Muvakkitzade Mehmed Pertev'in Divanında Atasözleri ve Deyimlerin Kullanımı, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10:2, 2005.
- VELED ÇELEBİ, KİLİSLİ RIFAT, *Ferheng-nâme-i Sa'di Tercümesi*, İstanbul, 1340-1342.
- YARMAN, Vecdi, “Türk Atasözleri ve Şiir”, *Uluslararası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri* (27-29 Ekim 1975, Konya), Güven Matbaası, Ankara, 1976.
- YILDIZ, Âlim, “Ahmed Sûzî ve Pend-nâmesi”, *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu*, Sivas, 21-25 Mayıs 2007.
- , “İbrahim Gülşeni'nin Pend-nâmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: XVI, İzmir, 2002.